

Konferencja „60 lat prasoznawstwa w Polsce. Dorobek naukowy OBP
i *Zeszytów Prasoznawczych* w perspektywie krajowej
i międzynarodowej” Uniwersytet Jagielloński,
26–27 listopada 2015 roku

26–27 listopada 2015 roku odbyła się konferencja naukowa „60 lat prasoznawstwa w Polsce. Dorobek naukowy OBP i *Zeszytów Prasoznawczych* w perspektywie krajowej i międzynarodowej”, zorganizowana przez krakowski Ośrodek Badań Prasoznawczych Instytutu Dziennikarstwa, Mediów i Komunikacji Społecznej UJ. Uczestniczyło w niej blisko stu naukowców, medioznawców, dziennikarzy z Polski oraz zagranicznych ośrodków naukowych. Patronat nad konferencją objęli Rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego prof. dr hab. Wojciech Nowak oraz Prezydent Miasta Krakowa prof. dr hab. Jacek Majchrowski.

Ideą przyświecającą organizatorom konferencji było przypomnienie i podsumowanie wkładu Ośrodka Badań Prasoznawczych w rozwój polskiego medioznawstwa. Definiując cel obrad, organizatorzy pisali:

Szukamy [...] odpowiedzi na pytanie, jak dorobek OBP promieniował na inne ośrodki badawcze krajowe i zagraniczne (na Wschodzie i Zachodzie) oraz co krakowski Ośrodek zawdzięcza innym placówkom naukowym. Nie chcemy jednak zajmować się wyłącznie przeszłością, lecz także podjąć współczesne zagadnienia teoretyczne i metodologiczne medioznawstwa oraz perspektywy rozwoju prasy w dobie mediów cyfrowych.

Rozważania prelegentów koncentrowały się wokół czterech podstawowych obszarów tematycznych: 1) Instytucjonalny rozwój prasoznawstwa w Polsce i Europie; 2) Przepływ idei ponad granicami i ponad „żelazną kurtyną” (do roku 1990); 3) Założenia teoretyczne i metodologiczne a praktyka badań medioznawczych wczoraj i dziś; 4) Prasa w czasach cyfryzacji i mediów internetowych.

Obrady zainaugurowane zostały uroczystym wystąpieniem władz uniwersyteckich w auli Collegium Maius. Jego Magnificencja Rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego prof. dr hab. n. med. Wojciech Nowak zauważył, iż od czasu transformacji ustrojowej w Polsce prasa – niegdyś towar deficytowy, następnie popularny i masowy – zmieniła swój status, gdyż obecnie tylko nieliczni przedstawiciele młodego pokolenia czytają gazety i czasopisma. Nie należy jednak – podkreślił JM Rektor – dopatrywać się w tym czegoś złego, gdyż jest to zmiana sposobu myślenia o świecie i funkcjonowania w nim. W 2015 roku wśród 35 tysięcy kandydatów starających się o przyjęcie na Uniwersytet Jagielloński przeprowadzono ankietę, z której wynikało, że aż 80% kandydatów wiedzę o swej przyszłej uczelni i o kierunku studiów czerpało z portalu społecznościowego Facebook. Dla wielu pracowników uniwersytetu było to dużym zaskoczeniem, ponieważ dotychczas sądzono, że najlepsze rezultaty uzyskuje się dzięki targom edukacyjnym, kolorowym folderom i stronom internetowym. Okazało się zatem – zauważył JM Rektor – że jeśli instytucji nie ma na Facebooku, to nie istnieje. Następnie głos zabrał Dziekan Wydziału Zarządzania i Komunikacji Społecznej prof. dr hab. Jacek Ostaszewski, który podkreślił, że konferencja „60 lat prasoznawstwa w Polsce” to czas na refleksję dotyczącą badań i studiów. *Zeszyty Prasoznawcze* – mówił Dziekan – w coraz mniejszym stopniu są prasoznawcze. Epoka mediów analogowych powoli się kończy i coraz więcej redakcji funkcjonuje jednocześnie w obiegu papierowym i cyfrowym, a niektóre z nich decydują się nawet na działanie wyłącznie w formie cyfrowej. Tytuł *Zeszyty Prasoznawcze* staje się powoli nazwą historyczną, pod którą kryją się nowe treści i nowe środki przekazu.

W ramach sesji plenarnej „Rozwój medioznawstwa: ludzie i idee” wysłuchano między innymi byłych pracowników i dyrektorów OBP, a także gości z zagranicy. Obrady otworzył prof. dr hab. Walery Pisarek referatem pt. „Ośrodek Badań Prasoznawczych jako fenomen”. W swym wystąpieniu przywołał twórców Ośrodka – Ignacego Stanisława Krasickiego i Edmunda Króla. Wspominał także prekursorskie inicjatywy badań nad prasą, nawiązując do dorobku pionierów tego rodzaju analiz: m.in. Ireny Tetelowskiej, Zenona Klemensiewicz i Mieczysława Kafla. Od 1955 roku do końca lat 80. OBP był samowystarczalną, międzynarodową placówką prowadzącą własne badania, realizującą granty i – jak podkreślił profesor Pisarek – był fenomenem tamtych czasów: zgromadził ekonomistów, literaturoznawców, językoznawców, socjologów, historyków, prawników i psychologów.

Refleksja nad początkami działalności ośrodka pojawiła się także w referacie prof. dr hab. Tomasza Gobana-Klasa z Uniwersytetu Jagiellońskiego. W wystąpieniu „Ośrodek Badań Prasoznawczych jak go pamiętam – etos, patos i logos” referent wspominał o pierwszych latach swej pracy w OBP, wspominał zatrudnione tam wówczas medioznawcze autorytety oraz czasy Klubu Dziennikarzy „Pod Gruszką”. Profesor Goban-Klas dołączył do Ośrodka w 1972 roku i zastał tam zespół badawczy, który prelegent w swym wystąpieniu przyrównał do zgranej załogi statku z kapitanem Walerym Pisarkiem na czele oraz z bosmanami: dr. Jerzym Bralczykiem i dr. Zbigniewem Bajką. Również prof. dr hab. Jerzy Mikułowski Pomorski z Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie w referacie „Próba społecznej historii polskiego prasoznawstwa” przypomniał historię OBP. Referent swą współpracę z Ośrodkiem rozpoczął w 1959 roku. Były to czasy, gdy badacze uczyli się dopiero swej specjalizacji, gdyż prasoznawstwa w Polsce jeszcze nie było. Pomimo to powstawały wówczas prace wyjątkowe, bo z wiedzy o prasie, a nie tylko wykorzystujące prasę jako materiał badawczy. Wspomnieniowy charakter miał też referat prof. dr hab. Olivera Quiringa – prezesa Niemieckiego Towarzystwa Komunikacji (Deutsche Gesellschaft für Publizistik- und Kommunikationswissenschaft) – pt. „On the Development of Media Studies in Germany” („O rozwoju studiów medioznawczych w Niemczech”). Referent skupił się na wskazaniu podobieństw w rozwoju nauki o komunikowaniu i mediach masowych w Niemczech i w Polsce – w krajach, które do 1989 roku funkcjonowały w odmiennych systemach politycznych i miały zupełnie różne systemy medialne, a także inaczej postrzegały idee dziennikarstwa. Studia medioznawcze w obu krajach przeszły długą drogę, by stać się szanowaną dyscypliną, lecz dziś – koncentrując się przede wszystkim na badaniach społecznych – prezentują podobny poziom nauczania. Udało się to, jak podkreślił badacz, dzięki niezwykłym ludziom, prowadzonym przez nich jednostkom naukowym i redagowanym czasopismom.

Ośrodek Badań Prasoznawczych słynął również z nowatorskich badań językoznawczych. Na nowe podejście do analizy dyskursu zwrócił uwagę obecny dyrektor OBP prof. dr hab. Maciej Kawka (Uniwersytet Jagielloński) w referacie „Dyskurs multimodalny”. Zdaniem badacza, współcześnie następuje decentralizacja języka i dominacja audiowizualności. Coraz częściej zwraca się uwagę na gesty, mimikę, a słowo pisane zastępowane bywa przez dźwięk i obraz. Referent postulował, by stworzyć taką metodologię, która uwzględniałaby wszystkie te czynniki i konteksty pozajęzykowe. Następnie prof. dr hab. Ireneusz Bobrowski z Uniwersytetu Jagiellońskiego (dyrektor OBP w latach 2000–2006) wygłosił referat „Pomiędzy gramatyką a pragmatyką”. Obok uwag ściśle językoznawczych, tj. rozważań o relacji między strukturą języka a językiem w użyciu, referent zaakcentował współczesne tendencje w językoznawstwie. Dziś albo jest się „genderystą” – podkreślił profesor Bobrowski – albo pravicowym gramatykiem, a właściwa postawa leży pośrodku. Kwestie języka poruszyła również prof. dr hab. Sneshana Venowska-Antevska (Uniwersytet Świętych Cyryla i Metodego w Skopje) w wystąpieniu „The Characteristics of Rumor Communication in Mass Media in the Republic of Macedonia” („Plotka w komunikacji medialnej w Republice Macedonii”). Zwróciła uwagę na zjawisko „mowy nienawiści”, szerzenie nieprawdziwych informacji i pomówień, czyli tego, co można

nazwać plotką. Korzystając z tekstów tabloidów, badaczka przedstawiła językowe sposoby tworzenia takich informacji. W 2015 roku w macedońskich mediach była to tzw. „bomba informacyjna”. Zdaniem referentki do tej pory temat plotki w macedońskich mediach pozostaje niezbadany.

Prof. dr hab. Kazimierz Wolny-Zmorzyński (Uniwersytet Warszawski), były współpracownik OBP, wygłosił referat „Jak oceniać i wartościować fotografię prasową?”. Zwrócił uwagę, że współcześnie każdy może się stać fotografem. Przykładowo w 2010 roku w konkursie World Press Photo pierwszą nagrodę otrzymało zdjęcie wykonane telefonem komórkowym. Problemem jest dziś to, jak oceniać wartość fotografii – nie każdy odbiorca za wartość uznaje to samo i to od niego zależy, jakie aspekty informacji odbierze. Wolny-Zmorzyński zaproponował sposób oceny, w którym zwraca się uwagę między innymi na werystyczność przekazu, ikoniczność i kompozycję. Kategorie te pomagają ustalać, dlaczego dany obraz przemawia do odbiorcy lub nie.

Ważne zagadnienie poruszył prof. dr hab. Lutz Hagen (Technische Universität Dresden) w wystąpieniu „Spiral of Silence Effects in the Digital Age” („Efekty spirali milczenia w erze cyfrowej”), w którym zajął się tematem mediów społecznościowych (w tym Facebooka) i przemian zachodzących w sferze publicznej. Spirala milczenia w erze cyfrowej polega na tym, że każdy z użytkowników może publikować informacje i wyrażać swoje opinie na ich temat, ale w zależności od akceptacji społeczności (tzw. polubień) użytkownicy kontynuują swą komunikację ze światem lub zaprzestają komunikacji. Jest to – zdaniem referenta – temat wymagający pogłębionych badań.

Na zakończenie czwartkowej sesji wręczono nagrody laureatom konkursu Polskiego Towarzystwa Komunikacji Społecznej na najlepszą pracę doktorską z zakresu nauk o mediach i komunikowaniu. Zgłoszono sześć dysertacji. W konkursie zwyciężyły prace: „Stan wojenny w Polsce w perspektywie Rozgłośni Radia Wolna Europa” dr Mireli Mazurkiewicz oraz „Poetyka gier wideo. Cechy swoiste” dr. Piotra Kubińskiego.

Zwieńczeniem obrad i dyskusji było zaproszenie wszystkich uczestników konferencji przez Prezydenta Miasta Krakowa prof. dr hab. Jacka Majchrowskiego na uroczystą kolację.

Kolejnego dnia obrady przeniesione zostały na Kampus Uniwersytetu Jagiellońskiego do sal Wydziału Zarządzania i Komunikacji Społecznej. Prezentacje i dyskusje odbywały się w kilku równoległych panelach. Organizatorzy wyróżnili trzy bloki tematyczne obejmujące problematykę historyczną, współczesną i mieszaną.

Problematyka historyczna

SH 1. Z dziejów krakowskiego prasoznawstwa

Otwierający drugi dzień konferencji panel poświęcony był historii krakowskiego prasoznawstwa i składał się z dwóch części. Pierwsza z nich – „Z dziejów Ośrodka Badań Prasoznawczych” – koncentrowała się na wpływie działalności Ośrodka na realizację badań w zagranicznych instytucjach badawczych. Dyskutowano na temat wymiany myśli i idei między różnymi środowiskami akademickimi, wspomniano o Ośrodku jako o pionierze implementacji zachodnich metod badawczych w polskich realiach, uznając go za istotny podmiot dystrybucji zachodniej literatury poświęconej komunikowaniu masowemu.

Te tematy omówione zostały przede wszystkim przez Izabelę Dobosz z Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II oraz Zbigniewa Bajkę z Uniwersytetu Jagiellońskiego. Izabela Dobosz w swoim wspomnieniowym referacie zatytułowanym „Kulisy powstania zeszytu 11 «Prac z Wynalazczości i Ochrony Własności Intelktualnej»” opisywała sposoby realizacji badań w tamtym okresie, szczegółowo przedstawiając jedno z nich dotyczące ustawodawstw prasowych w europejskich krajach socjalistycznych. Głównym przekazem wystąpienia było wskazanie na OBP

jako na ówczesne źródło wiedzy i finansowania badań naukowych. Ośrodek Badań Prasoznawczych, dysponujący licznymi kontaktami z placówkami krajowymi i zagranicznymi, w tym również zachodnimi, pośredniczył, organizował i finansował badania polskich naukowców.

Doświadczenie i wiodąca rola Ośrodka w zakresie planowania i realizacji badań wynikały z możliwości realizowania dużych projektów naukowych. Było to możliwe dzięki rozbudowanej sieci społecznych ankietatorów, która z czasem zmieniona została w ogólnopolski zespół badaczy opinii. Zreferował to szczegółowo Zbigniew Bajka („Geneza powstania i działania ogólnopolskiej sieci ankietatorów społecznych OBP w latach 1969–1976”). Idea społecznych ankietatorów oparta została na koncepcji ruchu robotniczo-chłopskich korespondentów. Poprzez ogłoszenia prasowe werbowano ochotników, których następnie szkolono i kierowano do realizacji badań ankietowych w zamian za prenumeratę wybranego tytułu prasowego oraz legitymację ankietera, która, jak przekonywał Zbigniew Bajka, miała doniosłą, aczkolwiek symboliczną wartość. Owocem tych działań był również jeden z pierwszych poradników ankietera. W podsumowaniu referent zaznaczył, że dzięki sieci ankietatorów możliwa była realizacja dużych badań w krótkim czasie.

Dwa kolejne referaty prezentowały spojrzenie na Ośrodek przez pryzmat z jednej strony polityki komunistycznych władz, a z drugiej zaangażowania pracowników jednostki w działania solidarnościowej opozycji. Jacek Wojsław z Uniwersytetu Gdańskiego w swoim referacie „Obraz działalności Ośrodka Badań Prasoznawczych w Krakowie w dokumentach KC PZPR i RSW w latach politycznych przełomów (1980–1984)” na podstawie dokumentów archiwalnych polskich władz komunistycznych oraz concernu RSW „Prasa-Książka-Ruch” zrekonstruował obraz działalności OBP w okresie tworzenia się „Solidarności” oraz po wprowadzeniu przez władze stanu wojennego. Z analizy dokumentów wynika, że z perspektywy władz partyjnych Ośrodek w latach 1980–1984 nie stwarzał bezpośrednich problemów. W archiwach brak istotnych wzmianek na temat funkcjonowania OBP. Głównym powodem takiego stanu rzeczy mogło być zlokalizowanie ośrodka w Krakowie, przez co również – zdaniem referenta – władze mniej ingerowały w jego pracę. Jedyne negatywny sygnał pochodził z przeprowadzonej w latach 1983–1984 kontroli działalności Ośrodka w okresie 1980–1983. Audytorzy w swoim raporcie zarzucili OBP niezrealizowanie planów – ich wykonanie zostało ocenione na 30%.

W referacie „Podziemne życie Ośrodka w latach 80. XX wieku” redaktor Władysław Tyrzański opowiadał o nieoficjalnej działalności Ośrodka, w której wyróżnił wersję *soft* i *hard*. Pierwszy typ działalności wynikał bezpośrednio z charakteru funkcjonowania Ośrodka i dotyczył prac dokumentacyjnych, w ramach których gromadzono wydawane w podziemnych wydawnictwach „druki bezdebitowe” (tzw. bibule). Od lat osiemdziesiątych działalność ta była prowadzona na dużą skalę, przez co w konsekwencji powstała biblioteka wydawnictw niezależnych. Drugi typ nieoficjalnej działalności pracowników i współpracowników Ośrodka koncentrował się na wydawaniu podziemnego tygodnika *Mała Polska*, który ukazywał się od lutego 1982 do lutego 1989 roku. Jego głównym celem była analiza propagandy w wydawanej ówczesnie prasie.

Druga część panelu, zatytułowana „Wkład *Zeszytów Prasoznawczych* w rozwój polskiego medioznawstwa”, obejmowała wystąpienia referujące wyniki badań empirycznych różnorodnych treści opublikowanych na łamach „*Zeszytów Prasoznawczych*”. Michał Drożdż z Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II, w wystąpieniu zatytułowanym „Troska o etyczność dziennikarstwa i mediów w *Zeszytach Prasoznawczych*”, zreferował wyniki analiz artykułów opublikowanych w *Zeszytach*. Badacz skoncentrował się na aspektach etycznych. Z jego ustaleń wynika, że dyskursy poświęcone etyce nie są powszechne w *Zeszytach*, co doskonale obrazuje lista frekwencyjna najczęściej występujących leksemów. Słowo „etyka” pojawiło się na 146. pozycji na 150 analizowanych leksemów. Problematyka etyczna, na początku nieobecna, z czasem zagościła w czasopiśmie. Przede wszystkim obecna była w dyskusjach poświęconych odpowiedzialności nadawców za treści, etyce dziennikarskiej, idei zawodu dziennikarza. Ba-

dana kwestia pojawiała się też w tekstach poświęconych mediom katolickim oraz związkowi etyki i języka.

Ciekawą perspektywę badawczą zaprezentowała Magdalena Hodalska z Uniwersytetu Jagiellońskiego w swoim wystąpieniu „Zmienne oblicza zawodu dziennikarskiego w świetle badań prezentowanych na łamach *Zeszytów Prasoznawczych*”. Referentka zrekonstruowała obraz dziennikarza funkcjonujący w *Zeszytach Prasoznawczych* oraz zaprezentowała różnorodne oblicza dziennikarza kreowane przez rozmaitych autorów. W takim ujęciu *Zeszyty* okazują się również cennym źródłem informacji na temat etyki, ryzyka pracy, warsztatu dziennikarza, jak również roli mediów w sytuacjach kryzysowych.

Renata Piasecka-Strzelec z Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, nawiązując do pierwszej części sesji, w referacie „O niektórych badaniach historyków prasy radzieckiej. Rola *Zeszytów Prasoznawczych* w przepływie idei wewnątrz wspólnoty socjalistycznej” wskazała na *Zeszyty* jako forum wymiany idei między krajami socjalistycznymi. Dzięki współpracy polskich środowisk naukowych z ośrodkami akademickimi w Moskwie, Leningradzie czy Kijowie udało się wypracować szerokie kontakty ze światem naukowym w innych krajach. W konsekwencji, przez spotkania i konferencje, wymieniano się ideami, które potem dystrybuowane były na łamach *Zeszytów* w recenzjach książek, w przeglądach czasopism, w sprawozdaniach z konferencji czy też w rozprawach i materiałach. Dzięki tym działaniom wzrosła ranga i prestiż *Zeszytów Prasoznawczych* jako periodyku o międzynarodowym zasięgu.

Głosem krytycznym w tej dyskusji był referat Aleksandry Matykiewicz-Włodarskiej z Uniwersytetu Jagiellońskiego („Niemiecka myśl medioznawcza na łamach *Zeszytów Prasoznawczych*”). Zdaniem referentki *Zeszyty*, mimo że aktywnie rozpowszechniały różnorodne teorie komunikowania masowego, w tym również z krajów zachodnich, nie były wolne od cenzury. Na podstawie swoich wstępnych badań Autorka stwierdziła, że autorzy *Zeszytów*, recenzując teorie i metody badawcze wykorzystywane przez naukowców z RFN i NRD, znacznie bardziej krytycznie oceniali badaczy z RFN niż ich kolegów zza wschodniej granicy.

O tym, że OBP i *Zeszyty Prasoznawcze* były łącznikami nie tylko między państwami bloku socjalistycznego, ale również z Zachodem, przekonywał w swoim wystąpieniu zatytułowanym „Amerykańska myśl medioznawcza na łamach *Zeszytów Prasoznawczych*” Paweł Planeta z Uniwersytetu Jagiellońskiego. Jego zdaniem, Ośrodek Badań Prasoznawczych zaadaptował do własnych działań orientację empiryczno-funkcjonalną. Tym samym, pomimo cenzury, opierał się w swoich analizach na amerykańskich metodach badawczych. Jak podkreślił referent, dzięki *Zeszytom* termin „komunikowanie masowe” znalazł się w obiegu naukowym, a formuła Harolda Laswella stała się wyznacznikiem prac OBP. Silne nawiązania do amerykańskich teorii naukowych w *Zeszytach Prasoznawczych* potwierdza analiza statystyczna. Często występujące w tekstach czasopisma leksemy odnoszą się do amerykańskich miast, ośrodków naukowych, badaczy itp.

Niniejszą sesję zamknął redaktor naczelny *Zeszytów Prasoznawczych* Wojciech Kajtoch z Uniwersytetu Jagiellońskiego. W swoim wystąpieniu „*Zeszyty Prasoznawcze* po roku 2012: kontynuacja czy nowe wyzwania?” przedstawił bieżącą działalność czasopisma. Rozpoczął jednak od uwagi, iż niektóre wygłaszane w trakcie konferencji referaty wskazywać by mogły, że *Zeszyty* już nie wychodzą, a przynajmniej nie w postaci papierowej. Tymczasem czasopismo normalnie się ukazuje i rozwija, dążąc do sprostania współczesnym wyzwaniom. Następnie omówił zmiany, jakie zaszły w funkcjonowaniu redakcji po opuszczeniu jej przez profesora Walerego Pisarka, a które wynikały z konieczności dostosowania się do wymogów ministerialnych: utworzenie strony internetowej, druk tekstów w językach kongresowych, indeksowanie w zagranicznych bazach danych; spełnienie tych wymogów decyduje i ma wpływ na ocenę czasopisma (aktualnie 14 punktów).

SH 2. Medioznawstwo w Polsce i na świecie

Panel „Medioznawstwo w Polsce i na świecie” przyniósł ważne ustalenia poświęcone naukowej refleksji nad mediami w perspektywie historycznej. Wygłoszone referaty i wieńcząca je dyskusja koncentrowały się wokół początków badań akademickich nad prasą w takich ośrodkach akademickich, jak Warszawa, Katowice, Wrocław czy Kraków.

Rozpoczynający obrady Janusz W. Adamowski z Uniwersytetu Warszawskiego w swym wystąpieniu „O warszawskich początkach prasoznawstwa uwag kilka” obszernie nakreślił genezę warszawskiego prasoznawstwa. Przypomniął w tym kontekście postać Mieczysława Kafła i zaakcentował ogromny wkład warszawskiego prasoznawcy w rozwój badań medioznawczych. Na prośbę prowadzącego panel dr. hab. Marka Jachimowskiego referent zasignalizował także plany oddzielenia warszawskiego instytutu dziennikarstwa od instytutu nauk politycznych.

Początki śląskiego prasoznawstwa w swym referacie „O współpracy prasoznawców śląskich z krakowskim OBP” przedstawił z kolei Marian Gieruła, z Uniwersytetu Śląskiego, który skupił się przede wszystkim na omówieniu wpływu krakowskiego Ośrodka Badań Prasoznawczych na katowickich badaczy. Kończąc swój wywód, referent postulował, aby w najbliższych latach powrócić do idei przeprowadzania ogólnopolskich badań nad społecznym odbiorem mediów.

Nieco odmienny, wspomnieniowy charakter miało wystąpienie Jerzego Olędzkiego z Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego. W referacie „O zawłościach współpracy międzynarodowej w PRL na przykładzie XI Kongresu IAMCR w Warszawie (1978)” badacz skupił się na omówieniu XI Kongresu IAMCR (International Association for Media and Communication Research), w którego zorganizowanie był bezpośrednio zaangażowany. Profesor Olędzki nakreślił główne wyzwania, przed jakimi władze PRL postawiły polskich medioznawców chcących po raz pierwszy w obozie państw socjalistycznych zorganizować kongres goszczący czterystu pięćdziesięciu badaczy mediów z czterdziestu krajów.

Reprezentujący tę samą uczelnię Andrzej Adamski wygłosił referat „23 lata badań prasoznawczych na UKSW w Warszawie”, będący istotnym kontekstem dla ustaleń profesora Olędzkiego. W swym wystąpieniu Autor zasignalizował doniosły wkład księdza prof. Antoniego Lewka w rozwój badań medioznawczych. Od nakreślenia krótkiego rysu historycznego referent przeszedł kolejno do zaprezentowania współczesnej działalności naukowej Instytutu Edukacji Medialnej i Dziennikarstwa, przedstawiając w tym kontekście dwa czasopisma naukowe: *Kultura – Media – Teologia* oraz *Kwartalnik Nauk o Mediach*.

Innemu ważnemu czasopismu poświęcił swój referat Michał Głowacki z Uniwersytetu Warszawskiego. W wystąpieniu zatytułowanym „7 lat *Central Europe Journal of Communication* – i perspektywy” badacz przedstawił w sposób obszerny znaczenie i charakter publikowanego w języku angielskim półrocznika *Central Europe Journal of Communication*. Zwrócił uwagę na szczególną misję pisma, jaką jest integrowanie badaczy z różnych krajów, z rozmaitych perspektyw spoglądających na problematykę medioznawczą.

Tę część obrad zakończyła burzliwa dyskusja poświęcona perspektywom rozwoju polskiego prasoznawstwa. Profesor Bogusława Dobek-Ostrowska podkreśliła znaczenie wcześniejszych dokonań badaczy. Wskazała przy tym, iż dziś głównym wyzwaniem dla medioznawców są nowe media. Profesor Gieruła z kolei z niepokojem zauważył, że współcześnie trudno wskazać publikacje, które w sposób całościowy opisywałyby polski system medialny. Badania społecznego odbioru mediów prowadzone są zazwyczaj jedynie na poziomie lokalno-regionalnym.

SH 3. Historia i warsztat historyka prasy

Panel „Historia i warsztat historyka prasy” otworzyła dr hab. Agnieszka Cieślikowa z Instytutu Historii PAN, wygłaszając referat pt. „Źródła do dziejów prasy w Polsce. Przegląd krytyczny”. Zdaniem referentki, źródła prasoznawcze do dzisiaj nie zostały właściwie skatego-

ryzowane ani zinwentaryzowane. Brak także archiwów elektronicznych, które mogłyby być dla badaczy prasy szczególnie użyteczne.

Problem braku odpowiednich standardów digitalizowania źródeł prasoznawczych dostrzegł również dr Konrad Knoch z Uniwersytetu Gdańskiego. W wystąpieniu „Jak badać prasę drugiego obiegu?” zasygnalizował kilka trudności, z jakimi mierzą się prasoznawcy zajmujący się tą problematyką. Głównym wyzwaniem jest brak uregulowania kwestii praw autorskich oraz anonimowość wielu publikacji. Wobec wspomnianych wyzwań, zdaniem referenta, medioznawcy winni stosować możliwie szerokie próby badawcze.

Dr Bogdan Borowik z Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej swe wystąpienie poświęcił jednemu z pism opozycyjnych. W referacie „Czasopismo *Arka* (1983–1995) jako źródło do badań politologiczno-historycznych” stwierdził, iż wspomniany tytuł stanowić może interesujące źródło do tego typu badań poświęconych Związkowi Radzieckiemu. Autor bronił hipotezy, iż w latach osiemdziesiątych tematyka dotycząca ZSRR była szczególnie ważna dla redaktorów krakowskiego tytułu ze względu na chęć przywrócenia w Polsce systemu demokratycznego i wyjście ze strefy sowieckich wpływów.

Renata M. Zając z Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie w referacie „Czasopisma popularnonaukowe w Polsce: stan badań i perspektywy” przedstawiła najważniejsze prace traktujące o roli i znaczeniu czasopism popularnonaukowych, doceniając zwłaszcza wkład Władysława Tyrańskiego, który jako pierwszy podjął się omówienia tego segmentu prasy. Wystąpienie przyniosło również krótkie przedstawienie projektu badawczego realizowanego ze środków NCN, celem którego jest monograficzne opisanie polskiego czasopiśmiennictwa popularnonaukowego publikowanego do roku 1939.

Panel zwieńczyła dyskusja poświęcona celowości i sensowności prowadzenia badań nad prasą drugiego obiegu. W rozmowie pojawiały się głosy o konieczności przemyślenia ich rzeczywistej funkcji i znaczenia. Moderator panelu dr hab. Jolanta Chwastyk-Kowalczyk zauważyła, iż brak wymiernych korzyści płynących z analizowania bardzo wąskiego materiału nie oznacza, że tego rodzaju badania są bezcelowe.

Problematyka współczesna

SW 1. Medioznawstwo współczesne: Inspiracje teoretyczno-metodologiczne, wyzwania badawcze

Panel „Nowe pola badań w medioznawstwie” koncentrował się na prezentacji współczesnych wyzwań badawczych. Otworzył go Jacek H. Kołodziej z Uniwersytetu Jagiellońskiego, który w referacie „Metodologiczny tradycjonalizm Ośrodka Badań Prasoznawczych jako inspiracja i wyzwanie” podkreślał dużą rolę i wpływ tradycji badawczych wytworzonych przez Ośrodek Badań Prasoznawczych na aktualnie prowadzone badania naukowe. Jako przykład podał zaproponowane przez Walerego Pisarka „słowa sztandarowe”, które posłużyły Profesorowi do wypracowania własnych koncepcji badawczych.

Marek Chyliński z Uniwersytetu Opolskiego („Metodologia *researchu* i źródła informacji dziennikarskiej w świetle badań monograficznych mediów w latach 2012–2014”), prezentując wyniki swoich badań, pokazał, jaką rolę odgrywa proces *researchu* w pracy współczesnych redakcji. Tego typu badania są, w przekonaniu referenta, przydatne nie tylko środowiskom naukowym, ale także samym dziennikarzom, przybliżając metodologię i metodykę poszukiwania i pozyskiwania materiałów.

SW 2. Transformacje systemów medialnych

Bogusława Dobek-Ostrowska (Uniwersytet Wrocławski) w wystąpieniu „Czwierć wieku przeobrażeń systemów medialnych w Europie Środkowo-Wschodniej” zwróciła uwagę, że du-

zym problemem jest deficyt studiów empirycznych, które podejmowałyby omawiany temat. W Europie Środkowo-Wschodniej z reguły publikuje się – zauważyła referentka – prace opisowe, jakościowe, natomiast brak właśnie tych empirycznych, ilościowych – i takie zamierza podjąć wraz z zespołem badawczym. Badaczka wskazała, iż efektem procesu transformacji politycznej i ekonomicznej mediów w trzeciej dekadzie po upadku komunizmu są cztery modele systemów medialnych: model liberalno-hybrydowy, model mediów upolitycznionych, model mediów w fazie przejścia do demokracji i model autorytarny.

Refleksję bibliologiczną („Stan i perspektywy badań nad polskim systemem medialnym”) zaprezentował Tomasz Mielczarek (Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach). Jak zauważył, mimo wielu lat badań, nadal wiele kwestii pozostało nieopisanych i mało publikuje się na bieżące tematy (między innymi o cyfryzacji mediów). Problemem jest brak prawa mediów, a publikacje na ten temat są rozproszone. Referent zwrócił uwagę również na to, że badaczom zaczyna się zacierać granica pomiędzy zdefiniowanym systemem medialnym a interpersonalną komunikacją społeczną istniejącą na portalach społecznościowych.

Na zakończenie tej części obrad Ryszard Filas (Uniwersytet Jagielloński) wygłosił referat „Uwagi o periodyzacji rozwoju polskich mediów”. Przedstawił dziewięć faz przemiany polskich mediów od 1989 roku – co może pomóc w zrozumieniu postępowania właścicieli mediów, a także reakcji odbiorców na proponowaną im ofertę medialną. Badacz rozumie fazę jako konstrukt obejmujący zespół pewnych czynników (m.in. politycznych, ekonomicznych, prawnych, technologicznych) i elementów systemu medialnego, wmontowanych w szerszy układ polityczny i społeczny.

SW 3. Prasa w świecie cyfrowym

Panel „Prasa w świecie cyfrowym” skupiał się na problemach oraz wyzwaniach stojących przed współczesnymi wydawcami prasy, a także na możliwościach, jakie dają nowe kanały komunikacji. Sesję otworzył Zbigniew Oniszczuk z Uniwersytetu Śląskiego, który w referacie „Niemieccy wydawcy prasowi wobec wyzwań cyfryzacji” opisał sposoby radzenia sobie wydawców zza naszej zachodniej granicy w obliczu postępującego kryzysu prasy. Jako podstawowe działania antykryzysowe wskazał przejmowanie tytułów przez dużych graczy medialnych, wycofywanie się z rynku prasowego w stronę mediów elektronicznych, likwidację tytułów lokalnych, redukcję personelu w mediach. Współczesne wydawnictwa to – zdaniem referenta – multi-medialne przedsiębiorstwa obejmujące zarówno media *online*, jak również czasopisma popularne i pisma ogłoszeniowe.

Przesunięcie punktu ciężkości w kierunku mediów internetowych podkreśliła także Katarzyna Kamińska-Korolczuk z Uniwersytetu Gdańskiego w swoim wystąpieniu „Źródła informacji codziennej w dobie internetu szerokopasmowego w Estonii”. Na przykładzie mediów estońskich opisała proces cyfryzacji, wymuszony spadkiem czytelnictwa i równoczesnym szybkim rozwojem szerokopasmowego internetu.

Przeniesienie tytułów papierowych do sieci nie jest równoznaczne z niezmiennością treści. Jak przekonywała w swoim referacie Marta Jarosz z Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie „Czy treści prasy drukowanej można przenieść do sieci w relacji 1 : 1? *Case study* na podstawie *Dziennika Gazety Prawnej* i portalu *dziennik.pl*”), niemożliwe jest przeniesienie treści papierowych do internetu w skali 1 : 1. Logika mediów elektronicznych wymaga funkcjonowania dwóch niezależnych zespołów redakcyjnych. Badaczka zaprezentowała również mechanizmy rządzące mediami elektronicznymi, wymuszające konieczność dostarczania odbiorcom unikatowych treści. W podsumowaniu podkreśliła, że nawet wydawcy opiniotwórczych tytułów zmuszeni są do dostarczania odbiorcom rozrywki, której nie znajdują w wydaniach papierowych. O funkcjonowaniu dwóch równoległych rzeczywistości świadczyć może fakt, że jedynie 10% treści drukowanych pojawia się *online*.

Media internetowe przyczyniają się nie tylko do zmian w funkcjonowaniu redakcji, ale również do sposobu percepcji treści oraz do kształtowania przyzwyczajeń czytelnich. Doskonale zobrazował to Mateusz Zapała z Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach. W swoim referacie „Internetowe agregatory treści prasowych jako jeden z kierunków rozwoju cyfrowego dostępu do informacji” podkreślił, iż współczesnych odbiorców mediów *online* coraz częściej określać można mianem prosumersów. Duży natłok informacji sprawia, że coraz częściej, korzystając z różnych źródeł, odbiorcy tworzą swoje własne „gazety”. Ułatwiają to ogólnodostępne internetowe agregatory treści, które jednocześnie są dużym wyzwaniem dla wydawców medialnych. Odcinają one bowiem niejednokrotnie czytelników od bezpośredniego kontaktu z danym tytułem, a tym samym od zysków z reklam.

SW 3. Dziennikarstwo w świecie cyfrowym

W sesji „Dziennikarstwo w świecie cyfrowym” moderowanej przez prof. dr hab. Bogusławę Dobek-Ostrowską swe referaty wygłosiło siedmioro prelegentów. Pierwszym z nich był Jan Kreft z Uniwersytetu Jagiellońskiego, który postawił pytanie „Czy dziennikarze prasowi są jeszcze potrzebni?”. Wskazał na współczesne uwarunkowania funkcjonowania środków masowego przekazu, podkreślając jednocześnie znaczenie mediów społecznościowych, rolę algorytmów i agregatorów treści. Wojciech Furman z Uniwersytetu Rzeszowskiego zastanawiał się „Czy zmienia się autorytet profesjonalnego dziennikarstwa?”. Analizując przypadki znaczących publikacji internetowych z lat 1998–2013, wysunął tezę o wzroście znaczenia amatorskich przekazów wspartych autorytetem profesjonalnych dziennikarzy.

Lucyna Szot z Uniwersytetu Wrocławskiego wiele miejsca poświęciła omówieniu standardów profesjonalizmu dziennikarskiego („Dziennikarstwo – standardy profesjonalizmu”). Mówiła o zjawiskach wpływających na niski poziom profesjonalizacji większości zawodów medialnych oraz o coraz większym dysonansie między deklarowanymi ideałami profesjonalizmu a redakcyjną rzeczywistością.

Teresa Sasińska-Klas (Uniwersytet Jagielloński) nakreśliła analizę zawodu dziennikarza z perspektywy polskiej opinii publicznej. W swoim referacie „Zawód dziennikarza w oczach polskiej opinii publicznej” przytoczyła wyniki badań dotyczących prestiżu zawodów, ze szczególnym uwzględnieniem zawodów zaufania publicznego. Profesor Sasińska-Klas podkreśliła także brak pogłębionych studiów dotyczących zawodów okołomedialnych w Polsce.

Agnieszka Stępińska przedstawiła badania dotyczące wartości i postaw zawodowych polskich dziennikarzy oraz adeptów dziennikarstwa, które były prowadzone przez zespół naukowców z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu i stanowiły część międzynarodowych projektów naukowych: „Global Journalist in the 21st Century” oraz „Journalistic Role Performance around the Globe” („Wartości i postawy zawodowe polskich dziennikarzy oraz adeptów dziennikarstwa”). Wyniki tych analiz zostały porównane z wnioskami z badań prowadzonych w latach 70., 80. i 90. przez naukowców z Ośrodka Badań Prasoznawczych (Walerego Pisarka i Zbigniewa Bajkę).

Małgorzata Gruchoła z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego podjęła się analizy porównawczej dotyczącej społecznego odbioru statusu dziennikarza w perspektywie historycznej („Społeczne postrzeganie statusu zawodowego dziennikarza przed i po 1989 roku”). Agnieszka Szymańska z Uniwersytetu Jagiellońskiego, w wystąpieniu „Wyzwania dla dziennikarstwa w mediach ery cyfrowej” przedstawiła rezultaty badań jakościowych prowadzonych w Niemczech.

Po prezentacji referatów rozpoczęła się dyskusja. Jako pierwszy zabrał głos ks. prof. dr hab. Michał Drożdż, odnosząc się kolejno do wszystkich wystąpień, co zapoczątkowało ożywioną debatę. Szczególne zainteresowanie zebranych wzbudziły zmiany w mediach związane z zastosowaniem nowych technologii oraz wpływ przemian technologicznych na kondycję dziennikarstwa.

SW 5. Sytuacja prasy współczesnej

Panel poświęcony sytuacji współczesnej prasy przyniósł obszernie rozważania traktujące o czasopiśmie krajowych i zagranicznych. Referenci skupiali się przede wszystkim na pokazaniu wybranego wycinka rynku medialnego. Nikt nie pokusił się natomiast o panoramiczne spojrzenie na analizowaną problematykę. Jolanta Chwastyk-Kowalczyk, prof. Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach, w referacie „Sieciowa postać polskich czasopism emigracyjnych w Wielkiej Brytanii po 2004 roku” zwróciła uwagę, iż działania polskich dziennikarzy na Wyspach Brytyjskich są w istocie przedłużeniem polskiego rynku medialnego. Rozwój takich tytułów jak *Goniec Polski* czy *Nowy Czas* świadczy – zdaniem referentki – o integracji brytyjskiej Polonii.

Status prasy jest coraz bardziej niepewny, jednak niektóre z jej sektorów mają się zaskakująco dobrze. Mówiła o tym Olga Dąbrowska-Cendrowska (Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach) w wystąpieniu „Prasa kobieca wobec ekspansji nowych mediów”. Badaczka skupiła się głównie na prasie kobiecej z lat 2004–2014, czyli na okresie bardzo dynamicznego rozwoju nowych mediów. Rynek prasy kobiecej jest przez wydawców zasypywany nowymi tytułami, a spowodowane to jest subsegmentacją, czyli tworzeniem małych, wyspecjalizowanych segmentów prasowych.

Z kolei Marek Sokołowski (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski) w wystąpieniu „Rola i znaczenie prasy branżowej. Uwagi na marginesie Warmińsko-Mazurskiego Informatora Oświatowego *Kajet*” omówił wpływ bezpłatnego, branżowego pisma przeznaczonego dla środowiska nauczycielskiego z Warmii i Mazur. Jest to pismo istniejące w wersji papierowej i elektronicznej, integrujące środowisko nauczycielskie, publikujące również próby poetyckie i prozatorskie.

Temat kreowania wizerunku w polskich mediach podjął Krzysztof Marcinkiewicz w referacie „Kościół w polskich tygodnikach opinii – ujęcie etyczne?” Badacz stwierdził, że kiedy dziennikarze poruszają tę tematykę, najczęściej jest ona związana z osobą głowy Kościoła – dziś papieża Franciszka. Na podstawie depeš Katolickiej Agencji Informacyjnej Marcinkiewicz stworzył tematyczną agendę wydarzeń związanych z papieżem Franciszkiem i zestawił ją z wiadomościami pojawiającymi się w tygodnikach opinii. W ten sposób uzyskał informacje, które z tygodników są najbardziej obiektywne wobec Kościoła katolickiego.

SW 6. Prawo a współczesne media

W tej części konferencji przedstawiono prawne aspekty funkcjonowania mediów. Prymarne zagadnienie wolności prasy, czyli potężnego bastionu wolności, poruszyła Marta Polaczek-Bigaj z Uniwersytetu Jagiellońskiego w wystąpieniu „Wolność mediów w Polsce – jej gwarancje i ograniczenia”. Podniosła kwestię roli państwa w stwarzaniu warunków, tj. norm i ram, dzięki którym idea wolności, a więc dobro publiczne, może funkcjonować bez przeszkód.

Z kolei Ewa Nowińska z Uniwersytetu Jagiellońskiego w wystąpieniu „Monitoring mediów, przedruki z prasy, serwisy agencyjne, agregatory treści – granice legalności” poruszyła zagadnienie systemów, które w ramach panującej wolności udostępniają informacje utworzone przez kogoś innego. Prawo autorskie zabezpiecza sposób przekazania informacji, ale nie jej treść. Istnieje jednak obawa, że odbiorcy mediów po otrzymaniu nawet części interesującej ich informacji, nie sięgną po dane medium, a to wpłynie niekorzystnie na interesy redakcji.

Wolność mediów i powszechny dostęp do informacji sprawiają, że sfera prywatności znacznie się zmniejsza. O tym, jak należy podejść do ochrony danych nas dotyczących, mówiła Inga Kawka z Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie w wystąpieniu „Czy Facebook i Google mogą nadal przysyłać dane osobowe obywateli UE do Stanów Zjednoczonych? Orzeczenie Trybunału Sprawiedliwości UE w sprawie Schrems”. Badaczka omówiła podłoże sprawy Austriaka Maksymiliana Schremsa, który po tym, jak Edward Snowden ujawnił informacje dotyczące działalności służb wywiadowczych USA i ich dostępu do informacji, obawiał się,

ze jego dane nie są bezpieczne. Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej uznał, iż należy sprawdzić, czy transfer danych jest bezpieczny i ewentualnie zawiesić przesyłanie informacji do USA.

Również istotne zagadnienie przedstawił w referacie „Wybrane problemy związane z ochroną wizerunku w świecie mediów cyfrowych” Adam Górski z Uniwersytetu Jana Kochanowskiego w Kielcach. Skoncentrował się na omawianym temacie od strony przepisów procesowych. Istotną kwestią, zdaniem badacza, jest to, że strona w sprawie sądowej bardzo często nie wie, że domagając się ochrony na podstawie konkretnych przepisów (np. prawa autorskiego), może działać na swoją niekorzyść, gdyż sąd nie ma obowiązku badać, czy tej ochrony można udzielić na podstawie innych przepisów.

Ważny temat podjęła także Elżbieta Czarny-Drożdżejko z Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w wystąpieniu „Wypowiedzi polityków a prawo autorskie”. Zwróciła uwagę na to, że Polska nie skorzystała z możliwości, jakie dają jej umowy międzynarodowe, i nie wyłączyła przemówień polityków z ochrony prawa autorskiego. Z tego powodu, a także ze względu na nieprecyzyjność samego pojęcia „prawo autorskie” rodzą się liczne problemy. Ważną kwestią jest również to, kto jest autorem przemówienia polityka – on sam, jego pracownicy, czy tzw. *ghostwriterzy* (pol. ‘autorzy widmo’).

Problematyka mieszana

S.M. 1. Przeszłość i przyszłość dokumentalistyki prasowej w Polsce

Sesję tematyczną poświęconą przeszłości i przyszłości dokumentalistyki prasowej w Polsce rozpoczął swoim wystąpieniem Walery Pisarek, wieloletni dyrektor Ośrodka Badań Prasoznawczych („Tradycje dokumentalistyki w OBP – Sylwester Dziki, CECOM, Polska Bibliografia Adnotowana. Pożytki z profesjonalnej dokumentalistyki”). Wprowadził uczestników konferencji w zagadnienia dokumentalistyki, interesująco przedstawiając jej tradycje w OBP. Omówił rozmaite inicjatywy pracowników Ośrodka, między innymi Sylwestra Dzikiego, który opracował *Polską Bibliografię Adnotowaną Wiedzy o Środkach Masowego Komunikowania* (roczniki 1965–1987), oraz Ireny Tetelowskiej, której koncepcja bibliografii adnotowanej dotyczącej publikacji ukazujących się na świecie była realizowana przez Profesora Pisarka. Referent przybliżył liczne przedsięwzięcia UNESCO (wśród nich utworzenie COMNET – Network of Regional Centres for Communication Research Documentation). Zaprezentował przykładowe prace Międzynarodowego Stowarzyszenia Badań nad Mediami i Komunikowaniem – IAMCR/AIERI. Włodzimierz Chorążki z Uniwersytetu Jagiellońskiego w swoim referacie postawił pytanie: „Czy i jaki Katalog Mediów Polskich jest potrzebny środowiskom badaczy mediów i wydawcom”. Swoją wywód poświęcił historii Katalogu Mediów Polskich (1991–2000). Kolejne prezentacje traktowały o działalności firmy Press-Service Monitoring Mediów, która dostarcza kompleksowych rozwiązań informacyjnych opartych na wiedzy z zakresu mediów i nowoczesnych technologii. Zbigniew Długi – prezes Press-Service – podjął tematykę dokumentacji prasowej w Polsce ze szczególnym uwzględnieniem roli, jaką pełni agencja Press-Service („Dokumentacja prasowa przed 1989 rokiem i jej dalsze losy w III RP”). Maciej Pacuła w referacie „Prasoznawczoprawne podstawy prasowej informacyjnej działalności dokumentalistycznej. Na przykładzie Agencji Informacyjnej PRESS-SERVICE” ustosunkował się między innymi do kwestii sporu między wydawcami prasowymi a agencjami informacyjnymi.

Stanisław Nowicki w referacie „Dokumentalistyczny serwis informacji medialnych – czym jest i czemu służy” wyjaśniał, iż dokumentacja prasowa to celowa i zorganizowana, prowadzona przez podmioty działające w rygorze prawa prasowego działalność związana z pozyskiwaniem, gromadzeniem oraz przetwarzaniem informacji zawartych w rozpowszechnionych mate-

riałach prasowych. Zaznaczył jej szczególną wagę w obecnych czasach, które charakteryzują się dynamicznym przyrostem mediów i nadmiarem informacji. Zwracał również uwagę na jej przydatność w działaniach z zakresu reklamy i *public relations*.

SW. 7. New challenges to journalism?

Panel zamykający konferencję prowadzony był w języku angielskim i nosił tytuł „New challenges to journalism? Great ideas in the field of communication and the future of Europe”. Moderatorami dyskusji byli prof. dr hab. Tomasz Goban-Klas oraz prof. dr hab. Oliver Quiring (Uniwersytet w Moguncji). Wśród prelegentów znaleźli się: Lutz Hagen, Beata Klimkiewicz (Uniwersytet Jagielloński) i Jacek H. Kołodziej. Tytuł panelu nawiązywał do referatu oraz artykułu Walerego Pisarka pt. „Past Challenges to Journalism: Great Ideas of the Seventies and Eighties Revisited”, opublikowanego na łamach *Zeszytów Prasoznawczych* w 2013 roku, w którym omówione zostały idee swobodnego i zrównoważonego przepływu informacji oraz nowego światowego ładu informacyjnego. Rozwijając myśl Profesora Pisarka, Tomasz Goban-Klas zainspirował uczestników debaty do rozważenia wpływu tych idei na społeczeństwa i oceny z dzisiejszej perspektywy dorobku badaczy komunikowania lat 70. i 80. Pytał także o nowe wyzwania, które stoją przed współczesnymi badaczami. Oliver Quiring podkreślił znaczenie partycypacji użytkowników mediów, ich zaangażowania w komunikację i chęć współtworzenia sfery publicznej. Beata Klimkiewicz zwróciła uwagę na zmiany, które zaszły w komunikacji i w środowisku medialnym. Odwołała się do publikacji Manuela Castellsa „Władza komunikacji” (2013) i pojęcia masowej komunikacji zindywidualizowanej. Odniosła się także do prac Marka Deuze, przypominając o tym, że media stają się dla nas niewidoczne, że nie zauważamy tego, co najbardziej kształtuje nasze życie. Wspomniała także o zagadnieniu publicznego nadzoru (*monitory democracy*) Johna Keane’a. Lutz Hagen mówił o licznych kryzysach, z którymi boryka się dziennikarstwo, o jego jakości, wiarygodności, finansowaniu, a także o wykorzystaniu nowych technologii. Jacek Kołodziej podjął problem komunikacji uczestniczącej (prawo do komunikowania, do należenia do wspólnoty poprzez komunikowanie się), która stwarza nowe wyzwania. Zauważył także, że koncepcja praw do komunikowania (*communication rights*) została stosunkowo zawężona w porównaniu z pierwszymi definicjami. Dyskutowano na temat współczesnych zjawisk towarzyszących fragmentaryzacji i komercjalizacji mediów. Komentując aktualny stan mediów i komunikowania, paneliści zgodnie podkreślali rolę edukacji i kształcenia kompetencji medialnych. Wskazywali także na uwarunkowania kulturowe i technologiczne.

Niezwykle szerokie spektrum omówionych przez uczestników krakowskiej konferencji tematów dowodzi, iż zaproponowana przez organizatorów tematyka okazała się bardzo inspirowająca dla badaczy reprezentujących rozmaite dziedziny. Konferencja „60 lat prasoznawstwa w Polsce. Dorobek naukowy OBP i *Zeszytów Prasoznawczych* w perspektywie krajowej i międzynarodowej” przyniosła nie tylko ważne podsumowania dorobku OBP, ale starała się także wyznaczyć nowe cele badawcze w dobie dynamicznych przemian na rynku medialnym.

*Małgorzata Winiarska, Edyta Żyrek-
-Horodyska, Mateusz Flont, Marcin Pielużek*

Konferencja „Seriale w kontekście kulturowym – po dwóch stronach ekranu”, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski, Olsztyn, 7–9 maja 2015

7 maja 2015 roku w Instytucie Filologii Polskiej i Katedrze Filologii Angielskiej Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie rozpoczęła się ogólnopolska konferencja naukowa pn. „Seriale w kontekście kulturowym – po dwóch stronach ekranu”. Konferencję rozpoczęły wykłady plenarne w Auli Dietrichów Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego, którym przewodniczył dr hab. Mariusz Rutkowski prof. UWM. Zgromadzonych przywitani organizatorzy konferencji, a swoje wystąpienia przedstawili: Dariusz Baran z Krakowskiej Akademii im. A.F. Modrzewskiego, Katarzyna Czajka z Uniwersytetu Warszawskiego oraz Artur Majer z Telewizji Polskiej oraz Państwowej Wyższej Szkoły Filmowej, Telewizyjnej i Teatralnej w Łodzi. Dariusz Baran mówił o wymiarach współczesnego serialu telewizyjnego. Skupił się na trzech obszarach, jakie zakreślają współczesne seriale, definiując nowy poziom ich społeczne-go odbioru. W kontekście czysto kulturowym podjęty został wątek serialowego łamania tabu, kreowania „trudnych” bohaterów, ale też np. przeszczepiania formatów. W sferze narracyjnej i gatunkowej, referat odnosił się do języka serialu, rodzących się trendów i ich zanikania, bądź „drugiego życia” w nowych mediach. Dariusz Baran próbował znaleźć odpowiedź na pytanie, czym kieruje się widz sięgając po (głównie zagraniczne) seriale, a także, co składa się na ich popularność w danym kraju. Katarzyna Czajka przedstawiła referat „Sprzedać serial, kupić fana – polityka stacji telewizyjnych wobec widzów serialowych na Facebooku”. Autorka pokazała sposoby promocji seriali telewizyjnych w mediach społecznościowych. Ważnym aspektem badania była interakcja stacji telewizyjnej z jej fanami: dyskusje, budzenie zainteresowania serialem, reakcji na niezadowolone fanów. Powyższe kwestie omówione zostały na przykładzie trzech stacji: BBC One (znanej z bliskich relacji z widzami), AMC (borykającej się z problemem spoilerów) i HBO (które promuje swoje produkcje niezwykle intensywnie). Artur Majer, jako pracownik Telewizji Polskiej S.A., opisał proces powstawania współczesnego serialu na przykładzie nowej produkcji TVP „O mnie się nie martw”. W referacie zaprezentował prawne aspekty produkcji dla Telewizji Polskiej oraz uwidoczniał rozdzźwięk pomiędzy prawem, a stanem faktycznym w definiowaniu producenta serialu. Próbował analizować typy widzów Telewizji Polskiej, by tym samym odpowiedzieć na pytania o przyczyny i zagrożenia popularności seriali w TVP S.A.

Pozostałe wystąpienia zostały podzielone na bloki tematyczne. W pierwszym dniu konferencji zaplanowano osiem takich sekcji. W pierwszej zatytułowanej „Dialogi z fandomami” swoje referaty wygłosili: Aldona Kobus (UMK) „Burzenie czwartej ściany. Różne strategie radzenia sobie z własnym fandomem” oraz Dominika Kozera (UMCS) „Co fan może, a czego nie – dialog twórców «Supernatural» z fanami w odcinku poświęconym fan fiction”. W sekcji „Mydlenie gatunków” wystąpił Tomasz Jacheć (UWM) z referatem „Różne gatunki, te same historie, czyli każdy serial fabularny jest telenowelą” oraz Monika Cichmińska (UWM) „Czy można polubić Carrie Mathison? Konstrukcja postaci a emocjonalne zaangażowanie widza na przykładzie serialu Homeland”. Trzecia sekcja to rozważania na temat psychologii w serialu. Jarosław Besztak (KUL) zaprezentował „Psychologiczne aspekty odbioru seriali”, a Wojciech Boryszewski (UWM) omówił „Kompleks Edypa i kazirodztwo w serialu «Bates Motel»”. Nie zabrakło tematów związanych z Rosją „jako stanem umysłów”. Warto tu odnotować referat Joanny Baum (UG) „Sylwetka Władimira Putina w popularnym rosyjskim serialu animowanym Mult Lichnosti (Мульт Личности, 2009–2013) oraz Iwony Ndiaye (UWM) „Seriale na służbie polityki (z dziejów kinematografii ZSRR i postkomunistycznej Rosji)”. Piąta sekcja zatytułowana „W ważnych sprawach rodzinnych” rozpoczęła się referatem Krzysztofa Arcimowicza (UwB) „Obraz rodziny w polskich telesagach”. Następnie swoje wystąpienia miały Marta Iwań-

ska (UŚ) „Alternatywne formy rodziny we współczesnym serialu polskim”, Józefina Białek (UWM) „Model nowoczesnej, amerykańskiej rodziny i sposoby wychowywania dzieci na podstawie serii «On, ona i dzieciaki»” oraz Marta Tymińska (UG) „Kreskówkowe transgresje – o animowanych serialach Cartoon Network i ich recepcji”. Szósta sekcja zatytułowana „Przed ekranem” odnosiła się bezpośrednio do odbiorców seriali. Wygłoszono w niej następujące referaty: Łukasz Kamiński (UWM) „Reviews & unboxing. Amerykańscy i polscy vlogerzy o serialach”, Marcei Potasznik (UWM) „Dlaczego przestajemy oglądać seriale? Wyniki oglądalności jako wyznacznik gustu widzów”, Dominika Ojcewicz i Martyna Zagórska (UWM) „«Na Wspólnej» w mediach społecznościowych, czyli drugie życie serialowych bohaterów”, Kamila Chmielewska (UAM) „Seriale a nauka języka obcego – teorie widzów i glottodydaktyków”. W siódmej sekcji tematycznej dominowały gry z historią i historiami. Tu swoje wystąpienia mieli: Justyna Kociatkiewicz (UWr) „Ripper Street: tajemnica sukcesu”, Aleksandra Mochocka (UKW) „Ja wiem, że ty wiesz – gry między autorem a odbiorcą w historycznych serialach kryminalnych i ich ideologiczne implikacje” oraz Anna Dwojnych (UMK) „Polskie seriale obyczajowe – między mimetyzmem a kreacją”. Ostatnia sekcja w pierwszym dniu konferencji nosiła nazwę „Prawo ulicy”. Referaty wygłosili: Elżbieta Durys (UŁ) „Konwencje w służbie krytyki: «Prawo ulicy»”, Marcin Sarnak (UŚ) „(Nie) jedźmy do domu. «Postęp» i «Prawo ulicy»”, Aleksandra Musiał (UŚ) „I ain't no suit-wearin' businessman like you: «Prawo ulicy» w perspektywie interseksjonalnej” oraz Sonia Caputa (UŚ) „Prawo ulicy i amerykańskie marzenia potomków Polaków w Baltimore”.

Drugi dzień konferencji zainaugurowały wykłady plenarne. Alina Naruszewicz-Duchlińska, prof. UWM wygłosiła referat „Szaleniec w okolicy, czyli analiza tekstologiczno-aksjologiczna tytułów seriali”. Przedmiotem referatu była analiza tytułów seriali jako przekazyńców określonych wartości i elementów wizerunku danego produktu. Wyodrębnione i omówione zostały typy poszczególnych nazw oraz poruszony został problem odniesień intertekstualnych. Nie zabrakło także przykładów kreatywności w oficjalnych, przyjętych przez dystrybutorów tłumaczeniach nazw. Ksenia Olkusz z Ośrodka Badawczego Facta Ficta (OBFF) w referacie „Z Rembrandtem wśród zombie, z Boschem po nuklearnej zagładzie, z Caravagiem w ogniu epidemii – artyści oraz wielkie i małe dzieła sztuki w serialach (rekonasans)” zwróciła uwagę, że w obrębie konwencji serialowych powtarza się kilka wzorców prezentacji artystów oraz dzieł sztuki. Zaobserwować można m.in. korelację pomiędzy postacią twórcy, a interpretowaniem działań artystycznych w kontekście postawy ekscentrycznej, często ukazywanej jako działanie wykraczające poza ustaloną normę. W wielu serialach konstrukcja postaci artysty jest stereotypowa, oparta na założeniu, iż twórczość determinowana jest przez psychiczną aberrację. W konwencji kryminalnej i fantastycznej wiąże się to częstokroć z upodobaniem do odbierania życia oraz aktami agresji. W optyce obyczajowej, serialach medycznych i niektórych fantastycznych artysta pokazywany jest jako osobnik uwikłany w pasję o wydzwiku autodestrukcyjnym. Zderzenie punktu widzenia bohaterów serialu z tak zaprezentowanym twórcą wiąże się każdorazowo z predylekcją do określania wartości sztuki w perspektywie jej niezrozumiałości dla odbiorcy. Motyw ten pojawia się w kontekście sztuki współczesnej. Sztuka dawna natomiast często zawiera ukryte znaczenia i kody. Na zakończenie wykładów plenarnych Szymon Żyliński (UWM) wygłosił referat na temat poszukiwania bohaterów trzecioplanowych w wybranych, współczesnych serialach anglosaskich. Analizie poddał m.in. „Breaking Bad”, „Broadchurch”, „ Fargo”, „Homeland”, „House of Cards”, „Lost”, „Olive Kitteridge”, „The Affair”, „The Fall”, „The Killing”, „The Wire”, „Top of the Lake” oraz „True Detective”. Jak udowodnił referujący, temat ten jest rzadko poruszany w opracowaniach naukowych, obszernie analizy poświęca się zwykle bohaterom pierwszego i drugiego planu. W tym przypadku obszerna próbka badawcza pozwoliła na wyodrębnienie konkretnych postaci oraz typów ról, jakie odgrywają.

Kolejne wystąpienia odbywały się w ramach sekcji tematycznych. W sekcji „Wybór, prze-rób” referat pt. „Amerykańskie adaptacje brytyjskich seriali” wygłosiła Justyna Bucknall-Ho-łyńska (US), a Katarzyna Szeremeta (UWM) mówiła o schematach naśladowczych i reinterpretacyjnych w angielskim serialu „House of Cards” oraz jego amerykańskim remake’u. Kolejna sekcja poświęcona była serialowi „Hannibal”. Tu swoje wystąpienia miały Aleksandra Drzał-Sierocka (SWPS) „Przepis na soczysty prequel. «Hannibal» jako serial kulinarny” oraz Alek-sandra Bączek (UWM) „Tworzywo, Mięso, Życie, czyli ciało w serialu «Hannibal»”. W ko-lejnej sekcji dyskusja toczyła się nie tylko na polu telewizji, ale także innych mediów. O grach planszowych inspirowanych serialami w swoich wystąpieniach mówili Mateusz Kominarczuk (UW) oraz Katarzyna Florencka (UWr), natomiast Magdalena Ochmańska (UWM) wygłosiła referat „Komiks bazą serialu – kryzys twórczy, powiew świeżości czy znany proceder?”. Kolej-ne sekcje podejmowały tematy stereotypów oraz komunikatów w serialu. Swoje referaty wygło-sili: Czesław Kiński i Jacek Łagun (UWM) „Szybko – zanim się zorientują, że to niegrzeczne! Postrzeganie komunikatów w serialu «Pingwiny z Madagaskaru» w świetle Teorii Niegrzecz-ności”, Aleksandra Górską (UWM) „Niegrzeczność na srebrnym ekranie i poza nim: strategie niegrzecznościowe w serialu «Niepokorni» (Shameless) oraz w komunikacji i twórczości fa-nów serialu”, Mateusz Kot (UKSW) „Wizerunek praktykującego katolika w serialu «Ukryta Prawda» kontra jego wizerunek w oczach młodych kobiet”, Paulina Pohl (UG) „Trudna walka ze stereotypizacją – o współzależnościach między przedstawianiem osób z niepełnosprawnoś-cią w serialach, a ich postrzeganiem społecznym”. Sekcja czternasta podjęła się analizy serialu „Upadek”. Iga Łomanowska (UJ) wygłosiła referat „Między konwencją a novum. O serialu «Upadek»”, Anna Krawczyk-Łaskarzewska (UWM) „«It seems I read you wrong» – «Upadek» Allana Cubitta albo o płytkim czytaniu postaci”. Nie zabrakło tematów związanych z Sherlo-ckiem Holmesem. W sekcji piętnastej Katarzyna Rose (UWM) zajęła się analizą porównawczą bohaterów „Teorii wielkiego podrywu”, „Zabójczych umysłów” oraz „Sherlocka”. Bohater po-wieści i opowiadań kryminalnych Arthura Conan Doyle’a pojawił się także w analizie Marty Szypulskiej (UWM) „Z marginesu na pierwszy plan: analiza postaci Mycrofta Holmesa w se-rialu «Sherlock»”. Chdjęto także tematy związane z profesjami oraz portretowaniem postaci w serialach. Julita Chmielewska (UWM) zajęła się portretowaniem Polaków w dobie PRL na przykładzie seriali „Dom” i „Daleko od szosy”, a Joanna Kutczyńska (UWM) wygłosiła referat „Boże, uchowaj Basila! Farsa i lęki w «Hotelu Zacisze»”. W sekcji „Zawodowcy” Nelly Streh-lau (UMK) przedstawiła transformacje konstrukcji bohaterki amerykańskich seriali prawni-czych, a Kamil Wszolek (UJ) omówił podobieństwa i różnice w portretowaniu dziennikarstwa na przestrzeni półwiecza na przykładzie seriali „Barbara i Jan” oraz „Wiadomości z drugiej ręki”. Nie zabrakło także tematów związanych z emocjami, życiem oraz fikcją. Magda Cieresz-ko (UW) przedstawiła referat pt. „Quasi-seriale? Miłość na bogato na tle gatunków telewizyj-nych”, Tomira Chmielewska-Ignatowicz (UKSW) „Efekt trzeciej osoby, czyli o przekonaniu na temat wpływu seriali medycznych na odbiorców – w opinii pacjentów i lekarzy”, a Kamila Kusior (UWM) „Sposoby idealizacji rzeczywistości w amerykańskich serialach telewizyjnych na przykładzie «Świat według Mindy», «Plotkara», «Jak poznałem waszą matkę» oraz «Jessie i chłopaki»”. W sekcji „Politycy i terroryści” zainteresowane osoby mogły śledzić wystąpienia: „Czarna Lista – noir, sekrety i szpiegdy w erze wojny z terrorem” (Michał Różycki, UW), „Wojna z terroryzmem w amerykańskich serialach telewizyjnych” (Aleksandra Różalska, UŁ) oraz „Przepis na panią premier, czyli o meandrach polityki w duńskim serialu «Rząd» (Borgen)” (Magdalena Makowska, UWM). Sekcja dwudziesta zajęła się tematami *science fiction*. Michał Kotliński (UWM) poruszył temat *political fiction* i cyberfilozofii na przykładzie serialu „Ghost in the Shell: Stand Alone Complex”, Joanna Korczyńska (UZ) przedstawiła referat pt.: „Czy Cyloni wierzą w Boga? – religia w amerykańskich serialach *science fiction*”, a Agnieszka Smo-ręda (UŁ) zajęła się tematem apokalipsy w amerykańskich serialach telewizyjnych.

W drugim dniu konferencji odbyła się również ciekawa dyskusja panelowa zatytułowana „O serialach zakulisowo”. Przy stole prezydialnym zasiadli: Igor Brejdygant (scenarzysta, reżyser), Artur Cichmiński (dziennikarz Polskiego Radia, współpracujący z TVP), Katarzyna Czajka (blog Zwierz Popkulturalny) oraz Artur Majer (PWSFTviT w Łodzi/TVP S.A.). Rozmowie przysłuchiwali się uczestnicy konferencji oraz studenci.

Ostatni dzień konferencji wypełniły obrady pięciu sekcji tematycznych. Ewa Kujawska-Lis i Andrzej Lis-Kujawski (UWM) przedstawili referat „Wojna o «Pingwiny z Madagaskaru». Co widzą w serialu poszczególne domownicy?”, Zuzanna Lewandowska (UAM) „Czy umiemy się śmiać bez rozczytania wszystkich sensów? O metodzie *double coding*, ironii intertekstualnej i czytelniku modelowym w świetle odbioru współczesnych amerykańskich sitcomów przez polskich widzów”, Małgorzata Major (UG) „Enough is enough!” Dziewięć lat w trzy miesiące, czyli tajemnicy zachłannego oglądania na przykładzie fanów «Z archiwum X», Agata Sutkowska (UW) „«Bądź sobą, bądź potworem!» – (pozorna) rewolucja «Monster High», Agata Włodarczyk (UG) „Azjatycki serialowy *gender bender* i *gender confusion*”, Daria Bruszevska-Przytuła (UWM) „«Modern Family», czyli gra (ze) Stereotypem”. Jedna z sekcji poświęcona została identyfikacji kobiety w serialu. Joanna Hebda (SWPS) przedstawiła referat „Być jak Joan Holloway”, czyli amerykańska nostalgia za latami 60. i jej polski odbiór”, Pola Sobaś-Mikołajczyk (SWPS) „Hannah Horvath i Lena Dunham na literackim rynku. Ograniczenia narzucone kobiecej twórczości i podmiotowości sygnalizowane w serialu «Dziewczyny» oraz podczas promocji książki «Nie taka dziewczyna»”, Justyna Zaborska i Katarzyna Witkowska (UWM) „«Girl Power», czyli życie na przedmieściach Wisteria Lane”. W sekcji zatytułowanej „Analyze this” można było wysłuchać wystąpień Patrycji Dziubczyńskiej (UKW) „Muzyka jako element świata przedstawionego w wybranych serialach telewizyjnych” oraz Katarzyny Kokot-Góry (UWM) „Wewnątrz zła – sytuacyjne przemiany bohatera serialu. Przypadek Waltera White’a”. W sekcji „Modele serialowych światów” swoje referaty wygłosili: Paweł Kosakowski (UWM) „Metaforyzacja świata przestrzeni Nadprzyrodzonej”, Anna Drogosz (UWM) „«Star Trek: The Original Series». Konstrukcja znaczeń / konstrukcja odbioru”. Ostatnia sekcja tematyczna była zatytułowana „Czarne lustro”. Zaplanowano tu wystąpienia Weroniki Łucyk (UG) „Lustro realiów czy wentyl bezpieczeństwa – serial jako pole walki o/na znaczenia” oraz Piotra Przytuły (UWM) „Człowiek w Czarnym Lustrze mediów. Dystopijna wizja świata w brytyjskim serialu telewizyjnym”.

Konferencja zakończyła się wykładami plenarnymi. Piotr Markiewicz (UWM) wygłosił referat pt. „Trafność przekazu. Psychologiczne i neuropsychologiczne wątki w serialach”. Autor wskazał, że bohaterowie seriali telewizyjnych ujawniają wiedzę psychologiczną, nawiązują do badań nad mózgiem i zachowaniem oraz próbują wykorzystać posiadaną wiedzę do realizacji określonych celów. Nieobeznany z tajnikami psychologii i neuropsychologii widz może traktować takie przekazy jako trafne informacje o stanie wiedzy psychologicznej/neuropsychologicznej. Przeprowadzając analizę wybranych przypadków serialowych, referent szukał odpowiedzi na pytanie, na ile takie przekazy są trafne, a na ile dostarczają pseudo-wiedzy czy węż wiedzy błędnej. Jacek Sobota (UWM) zajął się tematyką moralną w serialach. W swoim wystąpieniu „Bohater rozdarły – współczesne seriale jako obszar symulacji dylematów etycznych” próbował odpowiedzieć na pytanie, czy można potraktować seriale jako obszar badań nad sytuacjami krańcowymi i implikacjami moralnymi z nich wynikającymi? Jako przykłady seriali, których bohaterowie przeżywają dylematy moralne, przywołał takie tytuły, jak „Boss”, „House of Cards” oraz „Newsroom”.

Kamil Wszolek